

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ СІМЕЙНИХ ТРАДИЦІЙ НА УРОКАХ «Я У СВІТІ» ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Сім'я була і залишається складним соціокультурним явищем, яке у сучасних умовах, однак, є досліджуване і вивчене недостатньо для того, щоб дати відповіді на складні питання: як відповідально і результативно виконувати свої функції та завдання. У життєдіяльності сім'ї відображені практично всі аспекти людського життя і діяльності. В умовах сьогодення сім'я не втратила своїх позицій щодо відтворення і продовження роду, виховання дітей, турботи про старих і немічних, забезпечення духовного комфорту своїх членів, а її цінності визначаються найважливішими у житті чи не кожної людини.

Виховання людини сучасного суспільства з високим рівнем загальної культури та високими моральними ідеалами немислиме поза сім'єю і родиною. Саме сім'я покликана бути осередком формування у дітей основ загальнолюдської моралі та передачі їм сімейних традицій.

Необхідність підвищення виховного потенціалу сім'ї зумовлене тим, що вона, як соціальний інститут, відповідальна за весь комплекс відтворення людини, вона є для дитини тією мікромоделлю суспільства, через яку засвоюється духовна культура особистості, що формується протягом століть, нагромаджуючи та удосконалюючи існуючий суспільний досвід і пристосовуючи його до певних конкретних суспільно-історичних обставин.

Вагоме місце у висвітленні інституту сім'ї займають праці педагогів, істориків та етнографів, зокрема: Л. Артюха, М. Грушевського, В. Горленка, В. Дмитровського, О. Кравця, В. Наулка, А. Пономарьова, Р. Чмелика, К. Фортунатова та ін. Дослідниками висвітлено характерні риси сімейного побуту українців; визначено особливості та специфічні риси різних типів сімей; здійснено аналіз функцій української сім'ї та вплив на неї соціально-економічних, політичних, національних та релігійних чинників.

Активно працюють над вивченням механізмів сімейного інституту, дають важливі конкретні рекомендації щодо побудови процесу родинно-сімейного виховання сучасні українські педагоги та психологи – Г. Авдіянц, Т. Алексєєнко, М. Боришевський, О. Вишневський, О. Докуніна, К. Журба, Г. Кришталь, Д. Луцик, Т. Руденко, І. Сіданіч, О. Сухомлинський та ін.

Отже, з огляду на вище сказане, вивчення й аналіз історичних традицій сімейного виховання видається цілком доречним. У ланці початкової освіти важливе місце займає освітня галузь «Суспільствознавство», мета якої реалізується навчальним предметом «Я у світі».

Мета статті – розкрити особливості вивчення сімейних традицій як елемента духовної культури українців у навчально-виховному процесі початкової школи у контексті освоєння учнями курсу «Я у світі».

Надзвичайно важливим у вивченні особливостей традицій сімейного виховання займає змістове наповнення курсу «Я у світі», який забезпечує: формування в учнів уявлень про історію свого роду, сім'ї; оволодіння знаннями складу сім'ї; основних обов'язків; культури взаємин членів родини; шанобливого ставлення до старших та інших членів сім'ї; розуміння значення понять дружелюбності, милосердя, поступливості, наполегливості, відповідальності; володіння культурою спілкування тощо.

Першими вихователями дитини є батьки. Від того, як вони ставляться до своєї дитини, чого навчають і як виховують, залежить, чи гармонійно відбуватиметься розвиток особистості, чи ефективним буде суспільне виховання. Народний досвід чітко вказує, коли має починатися виховання дитини: «Тоді учи, як поперек на лаві лежить, а як повздовж ляже, не навчиш», «Коли дитину не навчили в пелюшках, то не навчите в подушках» [4, с. 4].

Використовувати народний досвід у вихованні дітей рекомендується через основні напрями, зокрема: введення життєздатних народних звичаїв, традицій у процес родинного спілкування; залучення батьків до вивчення і використання у родинному спілкуванні кращих зразків мовленнєвої взаємодії з дітьми: українських колискових пісень, забавлянок, примовлянь, зразків мовленнєвого етикету [3, с. 24].

Використання кращих зразків українських сімейних традицій на уроках «Я у світі» під час вивчення тематичного блоку «Людина серед людей» у 3-4-х класах дозволяє формувати зміст наукових понять українознавчого та культурологічного плану у свідомості кожного учня на базі конструктивної взаємодії інформації, що надходить від учителя, зі змістом, який притаманний учневі у момент його засвоєння. З особливостями родинного виховання українців учні розпочинають своє ознайомлення з 3-го класу. Зокрема, з'ясовують значення понять «рід», «родина», «рідня»; вчать складати родинне дерево, складають словничок на основі вивчених понять. Вивчений матеріал за тематичним блоком «Людина серед людей» дасть змогу учням: сформувати уявлення про рідню, рід; взаємні обов'язки батьків і дітей; шанобливе ставлення до старших; піклування про старих і немічних, хворих членів сім'ї; наводити приклади позитивних вчинків, які схвалюються в сім'ї, і тих, що можуть засмучувати рідних; приклади переваг працелюбства над неробством; встановлювати найпростіші зв'язки між: результатами праці і становленням до своїх обов'язків у сім'ї; виявляти інтерес до свого родоводу, збереження сімейних традицій, реліквій свого роду, турботливого ставлення до членів своєї родини.

Опрацьовуючи з учнями матеріал змістової лінії «Людина серед людей», вчителів у нагоді стануть зразки народної мудрості, дидактичні вправи, проблемні ситуації, завдання і запитання. Зокрема, прислів'я і приказки: «На сонці тепло, а біля матері добре», «Шануй батька і нееньку, то буде тобі скрізь гладенько», дидактичні вправи: намагайте своїх маму, тата, найрідніших людей; назви ласкаві слова, якими ти звертаєшся до членів своєї родини.

Роль традицій у розвитку людства можна порівняти з роллю пам'яті у розвитку окремої людини. Основна функція пам'яті полягає у збереженні набутого досвіду. Отже, це функція консервативна. Проте, коли б людина не володіла пам'яттю, коли б вона не зберігала попередніх вражень, уявлень і думок, вона не тільки не рухалась би вперед, а взагалі не могла б існувати, бо тільки попередній досвід дає їй змогу з успіхом пристосуватись до умов життя і боротись за своє існування. Коріння української родини сягає сивої давнини, адже сім'я з її побутом, тобто загальним укладом життя, сукупністю виховних звичаїв і традицій, складалася упродовж багатьох століть і зміцнювалася в ході історичного розвитку людства [5, с. 88-89].

В українській родині завжди панував культ гостинності. У селах і досі живе звичай «шапкування» (зайшов у хату – скинь шапку, посміхнись, привітайся: «Здрастуйте, у вашій хаті на хліб-сіль багатий») [1, с.148]. Ця традиція виховувала моральні чесноти – повагу, ввічливість, доброзичливість.

Родина була тим соціальним осередком, де кожен її член мав певні обов'язки перед іншими членами родини і громадою, тому *родинно-трудова традиція* завжди допомагала розвивати у дітях моральні якості (відвертість, єдність слова і діла тощо), формували світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації. Традиції спільної систематичної праці привчали до відповідального ставлення і поваги до роботи, старанності, самодисципліни, наполегливості, комунікабельності, виховували дбайливого господаря. Трудіві свята – традиційна форма передачі від старших поколінь молодшому соціальному досвіду та духовних цінностей, моральних норм і принципів.

Здоров'я є не лише запорукою матеріального благополуччя, а й джерелом життєрадісного настрою і краси, добрих стосунків з людьми. Тому *родинно-оздоровчі традиції* зумовлювали систему поведінки членів родини, а це: раціональне харчування, творча активність, формували готовність зміцнювати фізичне й моральне здоров'я, зокрема такі риси, як гуманізм, порядність, витримку, людяність.

Родинно-мистецькі традиції (музичні, образотворчі, декоративно-ужиткові) відображають естетичний колорит побуту, доброзичливе ставлення до людей, уміння виготовляти вироби; вони передають з минулого у майбутнє усталені століттями форми, ідеї, образи, теми, формують кодекс народної етики й естетики. Музичні традиції є особливою формою засвоєння навколишньої дійсності, найпотаємнішого і найтоншого стану душі.

Родинно-побутові традиції зумовлювали поведінку людей у повсякденному житті. Родильні звичаї виховували повагу до роду, пошану до батька, матері, людяність, безкорисливість, доброту, привчали до дбайливого ставлення й догляду за дитиною. Весільні звичаї та обряди виховували справедливість, вірність, благородство, гордість, що підкреслювалося християнськими нормами дотримання чистоти у взаєминах. Поховальна обрядовість виховувала культ предків, почуття пошани до своїх прашчурів, їхніх справ, заповітів, вказувала на безперервність родових традицій.

Традиції спорядження житла містили знання про особливості й символіку розташування речей хатнього побуту, жилих і господарських приміщень та виховували риси охайності, хазяйновитості, працьовитості.

Декоративно-ужиткові традиції сприяли розвитку свідомого ставлення до праці і творчості, вдосконалювали і зберігали навички, методи, стиль роботи, формували естетичну культуру особистості.

Характеризуючи *родинно-громадські традиції*, варто зазначити, що батьки і діди глибоко розуміли і реалізовували силу, вигідність, авторитет колективних форм організації та їх методів виховного впливу на дітей. Зокрема, традиції добросусідства виховували людяність, доброту, співчуття, повагу до односельців, взаємодопомогу, взаємовиручку («Без брата проживеш, а без сусіда – ні» [1, с. 148]. Вулиця, досвітки, вечорниці не тільки обнародували суспільні відносини, а й дисциплінували, зобов'язували заручатись гарною славою про себе.

Отже, родинне виховання – це перевірений віками досвід національного виховання дітей у сім'ї. Воно є могутнім джерелом формування світогляду, національного духу, високої моральності, трудової підготовки, громадянського змужніння, глибоких людських почуттів, любові до матері і батька, бабусі і дідуся, роду і народу, пошани рідної мови, історії, культури [2, с.16].

Важливим у справі виховання підростаючого покоління є залучення школи до співпраці з сім'єю. У системі відносин «вчитель-батьки-учні» вчитель залучається об'єктивною необхідністю, самими умовами здійснення педагогічного процесу.

Уроки курсу «Я у світі» з проблем традицій родинного виховання сприяють засвоєнню моральних цінностей, ідеалів, культурних традицій, етичних норм взаємин між близькими людьми і в суспільному оточенні, вихованню культури поведінки (правдивості, справедливості, гідності, честі, людяності, милосердя до слабших і людей похилого віку); залученню дітей до чарівного світу знань (вивчення народних казок, пісень, дум тощо); забезпеченню духовної єдності поколінь (збереженню родинних традицій, сімейних реліквій, вивченню родоводу); прилученню дітей до народних традицій, звичаїв, обрядів, виховання у них свідомості і самосвідомості.

Список використаної літератури

1. Абетка чеснот української дитини. Практико-орієнтований збірник методичних матеріалів / [авт.-упор. Л. Калуська]. – Тернопіль: Мандрівець, 2007. – 136 с.
2. Болтарович З. Традиції сімейного виховання / З. Болтарович // НТЕ. – 1993. - №2. – С. 15-24.
3. Стельмахович М. Новітні перспективи сімейного виховання / М. Стельмахович // Рідна школа. - 1998. - №7-8. – С.23-25.
4. Стельмахович М. Сім'я і родинне виховання в Україні з найдавніших часів до XIX ст. / М. Стельмахович // Початкова школа – 1992. - №3 – С. 16.
5. Яценко Т. Родинне виховання на засадах народної педагогіки / Т. Яценко // Педагогіка і психологія. - 1997. - №2. – С. 88-94.